

**ДОНАТАН КАЛЕР, СОСИР — ОСНИВАЧ МОДЕРНЕ
ЛИНГВИСТИКЕ, БИГЗ, XX ВЕК, БЕОГРАД, 1980.**

1. Мало је научника и мислилаца који су направили такву револуцију у једној научној области као што је то својом оригиналном идејом и мишљу урадио Фердинанд де Сосир у лингвистици. Лингвистика ће, његовом заслугом, постати угледном науком и извршити снажан утицај на готово све остале друштвене науке. Наиме, преко лингвистичког структурализма, чији је утемељитељ управо Сосир, структурализам ће се проширити на већину друштвених наука и постати водећим методом и правцем XX вијека.

С тим у вези интересантно је поменути да Сосир за живота није објавио дјело по коме је постао толико познат и признат, нити је то дјело резултирало из његових заосталих, недовршених рукописа. *Курс опште лингвистике*, најзначајније дјело Фердинанда де Сосира, резултат је напора његових ученика Балија и Сешеа да се широј јавности презентира и од заборава отргне Сосирова оригинална мисао изнесена у четири курса универзитетских предавања. Они су на основу студентских забиљежака с тих предавања покушали дати синтезу Сосирове мисли. Али, пошто ту књигу сâм Сосир није написао, она и не може бити најсигурнији и вјерни одраз његове мисли, јер приређивачи у свим случајевима, вјероватно, нису у потпуности разумјели Сосирову мисао, тако да је понегдје дошло и до њеног погрешног интерпретирања.

2. О Сосиру је доста писано и у свијету и код нас. Али, готово сви ти радови посвећени су појединачним питањима из *Курса опште лингвистике*. Читалац ни у једном раду писаном на српскохрватском језику или преведеном на њ није могао добити један општији, комплетнији увид у проблематику којом

се Сосир бавио. Тај недостатак попуњава књига енглеског професора Донатана Калера, *Сосир — оснивач модерне лингвистике*, која се ових дана, у преводу Бориса Хлебца, појавила и на српскохрватском језику.

Ауторов је циљ да на једном мјесту презентира и критички анализира главне поставке изнесене у Сосировом *Курсу опште лингвистике*, указујући уједно гдје су „приређивачи узели слободу, погрешно разумели или извитоперили Сосирову мисао”. Зато Калер настоји да у овој књизи прецизније реконструира оно што сматра логиком Сосирове мисли, редигујући повремене пропусте првих приређивача *Курса*.

2.1. Калер је највећи дио књиге, што је и нормално, посветио анализи Сосирове теорије језика, говорећи најприје о томе да је управо Сосир, стављајући знак у центар лингвистичке анализе, одредио предмет и метод модерне науке о језику, једном ријечју, да је засновао лингвистику као науку. Потом се, у кратким цртама, износи Сосирово схватање језика као система знакова, односно знака као споја ознаке и означеног.

Пошто је једна од замјерки приређивачима *Курса* била и та да редослијед излагања у књизи „вероватно није онај за који би се Сосир одлучио, те не одражава могући логички след његовог доказивања”, Калер на прво мјесто у језичкој анализи ставља *произвољност знака*, јер по његовом мишљењу, управо из произвољности знака произилазе остала два темељна принципа Сосирове теорије језика: 1. подјела језика на *ланге* (језик) и *пароле* (говор), 2. раздвајање синхронијске и дијахронијске перспективе језика.

2.2. Под произвољношћу знака подразумијева се непостојање природне или неминовне везе између ознаке и означеног. Тако, на примјер, за српскохрватског говорног представника знака представљена са *пас* означава животињу одређене врсте, али тај низ гласова ништа боље не одговара овој сврси од, нпр. *пал*, *сал* и сл. који би послужили исто тако добро кад би их прихватили чланови српскохрватске говорне заједнице. Наиме, „не постоји суштински разлог зашто би се једна од тих ознака, а не нека друга морала везати за појам *пса*”. По мишљењу аутора, за принцип произвољности знака у језику се могу запозити двије врсте изузетака. Прву би сачињавали случајеви *ономатопеје* у језику (нпр., ав-ав и сл.) а другу случајеви са тзв. „*секундарном мотивацијом*”, као, нпр., у ријечи *словослагач*, гдје су два гласовна низа који сачињавају ознаку — слово и слагач — у вези с означеним „који слаже слова”.

Из напријед наведеног схватања произвољности знака не смије се извући закључак, на што аутор посебно упозорава, да се језик може замислити као номенклатура, тј. низ назива произвољно одабраних и припојених низу објеката или предмета. Језик то није. У природи сваког језика јесте стварање одређених знакова, али се ти знакови не могу трепирати као аутоном-

ни ентитети, већ као дијелови система. „Сваки језик... ствара друкчији систем означених-јединица чија вредност зависи од њихових међусобних односа. Сви су појмови”, како каже Сосир, „чисто диференцијални, дефинисани не позитивно, својом садржином, већ негативно својим односима са другим терминима система”. Тако је, нпр., бијело оно што није црно, црвено, плаво и сл.

Завршавајући разматрање о произвољности знака, Калер закључује да се у Сосировој теорији ознака и означено морају посматрати и одређивати на основу својих односа према другим ознакама и означенима, те да треба разликовати те чисто релационе и апстрактне јединице од њихових физичких реализација. „Стварни звуци које производимо у говору нису сами по себи јединице језичког система нити је физичка боја коју именујемо називајући књигу *смеђом* исто што и језичка јединица (означено или појам) *смеђе*. У оба случаја, а то је поента на којој Сосир с правом инсистира, језичка јединица је форма, а не суштанца, одређена односима који је разлучују од других јединица”.

2.3. Други темељни принцип Сосирове теорије језика, који проистиче из произвољности знака, јесте опозиција између *лангуе* (језика) и *пароле* (говора).

Језик је, по Сосиру, „систем знакова у коме је једино битно спој мисли и акустичке слике”; то је оно што појединац усваја кад учи неки језик, скуп форми, „друштвена творевина чије постојање дозвољава појединцу да упражњава своју језичку способност”. Језик (*лангуе*), по мишљењу Сосира, мора бити примарно интересовање лингвиста. Тиме је Сосир за предмет језичког истраживања издвојио утврђивање јединица језичког система и правила комбиновања која чине тај систем. С друге стране, говор (*пароле*) је „извршна страна језика”, то је индивидуална реализација *лангуе*. „Одвајајући језик (*лангуе*) од говора (*пароле*)”, говорио је Сосир, „одвајамо у исти мах: 1. оно што је друштвено од оног што је индивидуално; 2. оно што је битно од оног што је узредно и више-мање случајно”.

Калер је подробно и на већем броју примјера обрадио и анализирао ову Сосирову динстинкцију указујући на њен значај и изван поља интересовања самих лингвиста.

2.4. Раздвајање *синхроније* (проучавање језичког система у одређеном стању не обазире се на вријеме) и *дијакроније* (проучавање развоја језика у времену) трећи је принцип Сосирове теорије језика. И он је посљедица произвољности знака, јер, пошто не постоји нека природна веза између ознаке и означеног, нема ниједног суштинског елемента знака који би био изван времена, тј. на који не дјелује вријеме преиначавајући га и формално и семантички. Наводећи низ примјера за поткрепљење ове

тврдње, Калер уједно показује како су дијахронијске чињенице друкчије природе од синхронијских, „оне се односе на појединачне елементе, а не на систем који једино може одредити те елементе као језичке јединице”. Због тога за структуралну анализу и нису битне историјске промјене, тј. дијахронија, јер се облици и правила објашњавају помоћу базичног система односа у конкретном синхроном стању. А управо ти односи стварају и одређују елементе једног система.

Сосир даје превласт синхронији над дијахронијом сматрајући да је испитивање синхроног стања у језику једини исправни пут ка оформљењу лингвистике као науке-узора свим осталим наукама које за предмет свог истраживања имају знак.

2.5. Калер посебну пажњу посвећује анализи *лангуе* доказујући исправност Сосирове тврдње да је приоритетан задатак лингвистике анализа јединица језика (*лангуе*). Аутор је, међутим, остао дужан читаоцима јер није посветио довољно пажње Сосировој анализи говора (*пароле*).

3. Аутор је у посебном поглављу покушао одредити мјесто и значај Сосирових теорија, разматрајући однос Сосира према претходницима у лингвистици, понајвише младограматичарима; односе између Сосирових теорија и главних интелектуалних струја изван лингвистике; Сосиров утицај на модерну лингвистику, посебно се осврћући на судбину његових замисли међу следбеницима.

Након прегледа лингвистичких теорија прије Сосира, послје кога се и најбоље увиђа величина Сосирове мисли, аутор Сосира пореди са Диркемом, утемељивачем модерне социологије, и Фројдом, утемељивачем модерне психологије. Заједничка одредница све тројице ових великана је у томе да су они одбацили становиште по коме је друштво резултат индивидуалног понашања, инсистирајући на чињеници „да понашање омогућују колективни друштвени системи које су појединци асимиловали свесно или несвесно”.

4. Сосир је у наслеђе својим присталицама оставио идеју о оснивању једне посебне науке која би у свом окриљу имала све дисциплине које у основи истраживања имају знак. Та би наука, по мишљењу Сосира, „испитивала живот знакова у друштвеном животу” и звала би се *семиологија*. Сосир је сматрао да је лингвистика само дио те опште науке, којој може послужити као модел јер су у случају језика произвољност и конвенционалност знака нарочито јасни. Зато је Калер посебно поглавље своје књиге посветио том Сосировом завјештању — семиологији — износећи преглед досадашњих резултата постигнутих на том пољу, и указујући на низ потешкоћа с којима се семиологија данас сучељава, у првом реду због разнородности дисциплина које се налазе у њеном окриљу: музика, архитектура, сликарство, књижевност, етикеција, реклама, мода итд.

Данас међу семиолозима влада увјерење да је идеја о једној таквој експанзионистичкој семиологији, која би се бавила анализом трију врста знакова (у најопштијој подјели): *слике* (иконичког знака), *индекса* и *знака у ужем смислу* — због различитости приступа које захтијева анализа тих тако разнородних знакова — готово неостварљива. Стога се покушаји усмјеравају у другом правцу: ка семиолошким истраживањима дисциплина које у својој основи имају исту врсту знака. Најчешће су то дисциплине које као предмет истраживања имају *знак у ужем смислу* (појашњења ради, рецимо да је најбитнија карактеристика *знака у ужем смислу* произвољност и конвенционалност). Али, и код такве једне семиологије такође се наилази на низ потешкоћа, јер како, на примјер, ту подвести књижевност, која „стално подрива, пародира и измиче свему што прети да постане крут код или да се претвори у експлицитна правила тумачења”. Аутор се на проблему семиолошке анализе књижевности посебно задржава, наводећи при томе нека досадашња искуства постигнута на том плану.

5. На крају треба нагласити да се у књизи Џонатана Калера даје приказ (најчешће критички (најзначајнијих поставки Сосирове теорије језика и њеног утицаја на развој других друштвених наука. Ова књига је, стога, одличан приручник за разумијевање темељних принципа изнесених у Сосирином *Курсу опште лингвистике*. Она ће добро доћи свим оним који се професионално не баве лингвистиком, али их ова област занима, као и оним који желе да се упознају са Сосирином „из друге руке”.

Милош Ковачевић